

LIBERTATEA DE GÂNDIRE ȘI LIBERTATEA DE EXPRIMARE. JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

FREEDOM OF THOUGHT AND FREEDOM OF EXPRESSION. JURISDICTION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

[https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.3\(111\).05](https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.3(111).05)

CZU: 342.727:341.645(4)

Mihai POALELUNGI,
doctor habilitat în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Sergiu SUVAC,
doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

RÉSUMÉ

La Convention européenne des droits de l'homme, au présent, l'instrument le plus efficace de protection des droits de l'homme fait preuve d'une „flexibilité” sans précédent par rapport aux autres traités internationaux. Les dispositions de la Convention permettent l'encadrement d'événements découlant des réalités des relations interpersonnelles plus de 70 ans après l'adoption du texte juridique. Un aspect intéressant, dans ce contexte, que révèle la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme est le lien entre la liberté de pensée et la liberté d'expression.

Mots-clés: *liberté de pensée, liberté d'expression, Convention de Sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés Fondamentales, Cour Européenne des Droits de l'Homme, forum internum, forum externum.*

REZUMAT

Convenția Europeană a Drepturilor Omului, la etapa actuală, cel mai eficient instrument în vederea protecției drepturilor omului, demonstrează o „flexibilitate” fără precedent față de alte tratate internaționale. Dispozițiile Convenției permit încadrarea evenimentelor iscate din realitățile relațiilor interumane după 70 ani de la adoptarea textului juridic. Un aspect interesant, în acest context, pe care-l relevă jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este legătura dintre libertatea de gândire și libertatea de exprimare.

Cuvinte-cheie: *libertate de gândire, libertate de exprimare, Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, forum internum, forum externum.*

În prezentul demers științific ne propunem să analizăm legătura dintre două libertăți fundamentale aparținând primei generații a drepturilor omului (Drepturi civile și politice), care implică în esență obligații negative ale statului în procesul de realizare

de către fiecare individ a conținutului acestor libertăți: libertatea de gândire și libertatea de exprimare.

Deși sunt abordate tradițional cumulativ de către juriști și filozofi, dar și de către legiuitorii naționali, considerându-se ca parte a întregului, exercitarea lor concomitentă presupunând valorificarea pleneră a gândirii, facultate esențială a ființei raționale - omul, vom remarca că natura juridică a acestor libertăți se deosebește clar.

Autorii ruși consideră libertatea de gândire și exprimare drept libertatea oricărui individ în fața oricărui control ideologic, dreptul fiecăruia de a-și alege independent sistemul de valori spirituale. Libertatea de gândire presupune atitudinea personală față de obiecte, fenomene, evenimente din lumea înconjurătoare, formarea liberă a propriilor convingeri cu privire la cele ce se întâmplă, este mult mai largă ca volum decât libertatea de conștiință [15].

John Bagnell Bury consideră că oamenii percep ca o banalitate faptul că gândul este liber. Un om nu poate fi niciodată limitat să gândească orice dorește, atât timp cât ascunde ceea ce crede. Funcționarea minții sale este limitată numai de limitele experienței sale și de puterea imaginației sale. Dar această libertate naturală a gândirii particulare are valoare nesemnificativă. Este nesatisfăcător și chiar dureros pentru gânditorul însuși, dacă nu i se permite să-și comunice gândurile altora și, evident, nu are nicio valoare pentru semenii săi. Mai mult, este extrem de dificil să ascunzi gânduri care au putere asupra minții. Dacă gândirea unui om îl determină să pună sub semnul întrebării idei și obiceiuri care reglementează comportamentul celor din jurul său, să respingă credințele pe care le dețin, să vadă moduri de viață mai bune decât cele pe care le urmează, este aproape imposibil pentru el, dacă este convins de justetea propriului raționament, să nu trădeze prin tăcere, cuvinte întâmplătoare sau atitudine generală,

că este diferit de ei și nu împărtășește opiniile lor. Unii astăzi ar prefera, ca Socrate, mai degrabă să înfrunte moartea, decât să-și ascundă gândurile. Astfel, libertatea de gândire, întru a fi valorificată, include libertatea de exprimare [1].

Din cele expuse de John Stuart Mill în lucrarea sa „Despre libertate”, libertatea de a exprima și publica opinii poate să pară că ține de alt principiu, fiind legată de aceea parte a conduitei care privește și pe alți oameni; dar, fiind aproape la fel de importantă ca și libertatea de gândire și sprijinindu-se, în mare parte, pe aceleași temeiuri, ea este practic inseparabilă de aceasta din urmă. În al doilea rând, principiul reclamă libertatea înclinațiilor și a năzuințelor, libertatea de a ne făuri în viață planuri potrivite propriei noastre firi; de a face ceea ce dorim, cu condiția de a suporta consecințele ce pot decurge de aici; fără a fi împiedicați de semenii noștri, atâta vreme cât nu le aducem nici un fel de daune, și aceasta chiar dacă ei consideră conduita noastră nesăbuită, nefirească sau greșită [13].

Abordarea acestor libertăți fundamentale ale omului se deosebește de la o regiune geografică la alta. Astfel, în Convenția interamericană a drepturilor omului [10], libertatea de gândire și libertatea de exprimare sunt prevăzute de un singur articol (13), pe când libertatea de conștiință și cea religioasă sunt prevăzute de alt articol (12). Totodată, după cum rezultă din prevederile articolului 27 din Convenția indicată, în caz de război, de pericol public sau orice altă situație de criză care amenință independența sau securitatea unui stat parte va fi admisă derogarea de la articolul 13 și nu va fi permisă derogarea de la prevederile articolului 12.

Mecanismul african de protecție a drepturilor omului, fundamentat pe prevederile Cartei africane a drepturilor omului și popoarelor [2] nu conține stipularea expresă a libertății de gândire. Articolele 8 și 9 ale

Cartei menționează exclusiv libertatea de conștiință, profesarea și practicarea liberă a religiei, dreptul la informare și dreptul la exprimarea opiniilor și ideilor sale.

Mecanismul european creat sub egida Uniunii Europene în temeiul Cartei drepturilor fundamentale, intrată în vigoare în anul 2009 [3] prevede modelul de abordare a libertăților fundamentale examinate în prezentul articol analogic Convenției Europene a Drepturilor Omului: libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 10) separat de libertatea de exprimare și de informare (art. 11).

În Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [11] libertatea de gândire, de conștiință și de religie se conține în dispozițiile articolului 9, pe când libertatea de exprimare face obiectul de reglementare a articolului 10. Iar potrivit prevederilor articolului 15 al Convenției statelor părți li se permite să deroge de la prevederile inclusiv ale articolelor citate în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii.

Este necesar să reiterăm în acest context faptul că dreptul la libertatea de gândire are caracter absolut spre deosebire de dreptul la libertatea de conștiință sau religie. Alin. 2, art. 9 al CEDO prevede dreptul statului de a se implica în procesul de manifestare a religiei sau convingerilor. Subliniem, alin. 2 al art. 9 nu reglementează capacitatea autorităților de a realiza imixtiunea în exercitarea libertății de gândire de către persoană. Cu alte cuvinte, forum internum este protejat juridic plenar.

Sumarizând pozițiile expuse supra, ne raliem opiniei Raportorului special al ONU privind libertatea religiei sau a convingerilor care este foarte aproape după conținut cu obiectul prezentei investigații științifice: forum internum și forum externum urmează a fi examinate ca continuitate. Oferind protecție necondiționată lumii interioare a fiecărei persoane de la imixtiune din afară,

fiind mai protejat în plan juridic, forum internum, în același timp, extinde posibilitățile pentru comunicarea liberă și manifestările externe în cadrul forum externum. Cu alte cuvinte, el consolidează libertatea religiei sau libertatea convingerilor în exprimarea în toate aspectele lor, atât intern, cât și cel extern (pct. 22 al Raportului special) [14].

Această idee străbate și jurisprudența fostei Comisii și a Curții Europene a Drepturilor Omului. Tradițional Curtea, atunci când este sesizată cu cereri prin care reclamantii pretind nerespectarea acestor libertăți, efectuează o punere în balanță între, pe de o parte, a dreptului de a comunica publicului ideile despre doctrina religioasă și, pe de altă parte, a dreptului credincioșilor de a respecta libertatea lor de gândire, de conștiință și religie. [12] Respectiva abordare a Curții Europene a Drepturilor Omului a fost făcută pe marginea cauzei Aydın Tatlav vs. Turcia [4] în care reclamantul, jurnalist de profesie, este autorul unei lucrări în cinci volume intitulată „İslamiyet Gerçeği” (Realitatea Islamului). Prima ediție a primului volum cu titlul „Kur'an ve Din” (Coranul și religia) a fost publicată în noiembrie 1992. În octombrie 1996, a apărut o a cincea ediție a volumului în cauză, ce prezenta un studiu istoric și un comentariu critic asupra Coranului. În patru ani, au fost publicate în total 16.500 de exemplare ale cărții. În urma unui denunț la procuratură, reclamantul a fost audiat. El a susținut că, cartea sa a apărut în 1992 și că niciuna dintre primele patru ediții nu a fost urmărită penal. Procurorul a acuzat reclamantul că „a făcut o publicație menită să profaneze una dintre religii”.

În fața instanței naționale, reclamantul a contestat acuzațiile care i se aduc. El a susținut că, cartea sa ar trebui citită ca un tratat științific despre religii și profeți. El a mai afirmat că, în prefața cărții, făcea o distincție clară între credința oamenilor și conducerea unui stat în numele unei religii și că ceea ce critica nu era credința, ci politi-

ca religioasă. Reclamantul a fost condamnat la 12 luni închisoare și amendă.

În ceea ce privește conținutul lucrării, în speță, Curtea de la Strasbourg a observat că pasajele citate în hotărârea de condamnare conțin o doză de critici ascutite. Reclamantul susține, în general, că efectul religiei este de a legitima nedreptățile sociale prin transmiterea lor ca „voința lui Dumnezeu”. Acesta este punctul de vedere critic al unui necredincios în raport cu religia pe teren socio-politic. Cu toate acestea, Curtea nu a observat, în remarcile disputate, un ton jignitor îndreptat direct către persoana credincioșilor, nici un atac jignitor asupra simbolurilor sacre, în special a musulmanilor, chiar dacă, citind cartea, cu siguranță s-ar putea simți jigniți de acest comentariu, oarecum caustic, asupra religiei lor.

Curtea constată, de asemenea, că lucrarea atacată a fost publicată pentru prima dată în 1992 și că nu a fost inițiată nicio urmărire penală până în 1996, data publicării celei de-a cincea ediții.

Curtea observă că pedeapsa de 12 luni de închisoare aplicată reclamantului a fost transformată într-o amendă. Cu toate acestea, o condamnare penală, care implică în plus riscul unei pedepse privative de libertate, ar putea avea ca efect descurajarea autorilor și editorilor de la publicarea unor opinii care nu sunt conformiste cu privire la religie și ar putea împiedica protejarea pluralismului esențial pentru dezvoltarea sănătoasă a unei societăți democratice.

Astfel, Curtea consideră că existența, la momentul ediției în litigiu, a unei „necesități sociale imperioase” care a făcut posibilă considerarea ingerinței examinate ca „proporțională scopului legitim urmărit” nu a fost demonstrată în prezenta cauză. Prin urmare, Curtea constată că a existat o încălcare a articolului 10 al Convenției.

În constatările sale pe cauza Cauza Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia [6] (1965), atunci când reclamantii au solicitat

să fie recunoscută libertatea lingvistică în calitate de componentă a libertății de gândire și celei de exprimare, Comisia Europeană a Drepturilor Omului, făcând referire la cererile lingvistice examinate anterior, a reiterat că nici Convenția, nici Primul Protocol adițional nu consacră libertățile lingvistice ca atare, dar nici nu enunță că libertatea lingvistică nu este garantată de Convenție. Comisia a observat că prin natura lucrurilor modul în care se formează și se exprimă gândirea umană este condiționată de o serie de elemente contingente asupra cărora individul are un control redus (date de timp și de loc, mediu social, evenimente și diverse influențe etc.) fără ca să rezulte ipso facto o atingere la libertățile de gândire și de exprimare.

În cauza E. S. vs. Austria [5] reclamanta a organizat seminare cu titlul „Informații de bază despre Islam” în cadrul unei organizații de dreapta, Institutul de Educație al Partidului Libertății. La unul dintre seminare, cu referire la o căsătorie pe care Mohamed a încheiat-o cu Aisha, în vârstă de șase ani, și pe care a consumat-o prin relații sexuale când aceasta avea nouă ani, reclamanta a acuzat profetul de pedofilie.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, examinând cauza pe terenul articolului 10 ce garantează libertatea de exprimare, a constatat următoarele: „cu privire la contextul declarațiilor în discuție, seminarele au fost aduse la cunoștința publicului larg prin intermediul internetului și prin foi volante, trimise de către șeful organizației de dreapta, Partidul Libertății, fiind adresate, în special, tinerilor alegători și elogiuate ca „seminare de top” în cadrul unui „pachet gratuit de educație”. Titlul seminarului dădea impresia – înșelătoare, în retrospectivă – că ar putea include informații obiective despre Islam. Orice persoană interesată să participe putea să se înscrie și, prin urmare, reclamanta nu putea să presupună faptul că în acea sală s-ar putea afla nu doar persoane

care împărtășesc aceleași idei, ci și persoane care ar putea fi ofensate de declarațiile ei.

Declarațiile reclamantei au fost apte să provoace o indignare justificată, pentru că nu au fost făcute de o manieră obiectivă care să contribuie la o dezbatere de interes public, ci puteau fi înțelese doar ca urmărind scopul demonstrării faptului că Mahomed nu era un personaj care să merite venerație. Reclamanta s-a prezentat ca expert în domeniul doctrinei islamice și organizase asemenea seminare de ceva timp. Astfel, ea trebuia să fie conștientă că afirmațiile sale se bazau în parte pe fapte false și erau capabile să suscite indignarea (justificată) a altor persoane. Prezentarea de o manieră provocatoare a simbolurilor unui cult religios, aptă să afecteze sentimentele adeptilor acestei religii, ar putea fi concepută ca o încălcare premeditată a spiritului toleranței, care constituia una dintre bazele unei societăți democratice. Reclamanta a făcut o judecată de valoare fără un substrat factologic suficient. Chiar dacă trebuiau clasificate ca declarații factologice, ea nu a adus nicio dovadă în acest sens. Cu privire la argumentul reclamantei, potrivit căreia în timpul unei discuții dinamice trebuiau tolerate și câteva declarații individuale, era incompatibil cu articolul 10 din Convenție să împachetezi declarațiile incriminatoare în ambalajul unei exprimări de opinie care poate fi acceptată, în anumite situații, și să deduci că acest fapt ar putea face admisibile declarațiile care depășesc limitele libertății de exprimare. Mai mult, reclamanta a presupus în mod greșit că atacurile necorespunzătoare asupra grupurilor religioase trebuiau tolerate, chiar dacă s-ar fi bazat pe fapte neadevărate. Dimpotrivă, Curtea a reținut că declarațiile care se bazau pe fapte (vădit) neadevărate nu beneficiau de protecția articolului 10.

În concluzie, tribunalele naționale au apreciat pe larg contextul mai vast al declarațiilor reclamantei și au pus atent în

balanță dreptul la libertatea de exprimare cu drepturile altora la protecția sentimentelor religioase și la menținerea păcii religioase în societatea austriacă. Ele au pus în discuție limitele admisibile de critică a doctrinelor religioase versus defăimarea lor și au constatat că afirmațiile reclamantei erau susceptibile să provoace indignarea justificată a musulmanilor. De asemenea, declarațiile contestate nu fuseseră formulate de o manieră neutră care să contribuie în mod obiectiv la o dezbatere publică privind căsătoriile cu copii, ci au constituit mai degrabă o generalizare fără o bază factuală. Astfel, considerându-le ca depășind limitele permise ale unei dezbateri obiective și calificându-le drept un atac abuziv împotriva Profetului Islamului, apt să alimenteze prejudecăți și să pună în pericol pacea religioasă, tribunalele naționale au conchis că faptele în discuție conțineau elemente de incitare la intoleranță religioasă. Prin urmare, tribunalele naționale au furnizat motive relevante și suficiente și nu și-au depășit marja – largă – de apreciere. Ingerința în drepturile reclamantei garantate de articolul 10 a răspuns, în mod cert, unei nevoi sociale presante și a fost proporțională cu scopul legitim urmărit. Cererea a fost declarată cu unanimitate de voturi inadmisibilă”.

Merită a fi menționată în contextul prezentei cercetări poziția fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului privind libertatea de exprimare a persoanelor angajate de organizațiile religioase. Deși în cauza ce urmează a fi expusă reclamantul nu a invocat nerespectarea prevederilor art. 9 CEDO de către autorități, faptele expuse de acesta, dar și raționamentele Comisiei ne permit să decelăm aspecte ce țin de libertatea de gândire și libertatea de a-și manifesta convingerile.

Astfel, în cauza *Rommelfanger vs. Germania* [8] reclamantul a fost angajat în calitate de medic la un spital aparținând unei fundații catolice romane. Potrivit clauzelor

contractului de angajare, angajații își vor exercita atribuțiile cu respectarea loialității, fiind guvernați de principiile creștinismului.

Urmare a semnării unei scrisori deschise de către reclamant prin care erau criticate ultimele modificări legislative în domeniul avorturilor, reclamantul a fost concediat. Semnarea scrisorii, fiind considerată de autoritățile spitalului drept încălcare a prevederilor contractului de muncă, deoarece ideile sale despre omorârea ființelor umane înainte de naștere erau diametral opuse viziunii Bisericii.

În fața Curții Europene a Drepturilor Omului, reclamantul a invocat violarea libertății garantate de prevederile articolului 10 al Convenției.

Este interesantă, în context, poziția Comisiei vis-a-vis de calitatea pârâtului în această cauză. Astfel, Comisia a enunțat că în speță reclamantul a fost concediat de un angajator particular, prin urmare actul de concediere nu poate fi imputat statului. În consecință, nu poate fi constatată ingerința directă a statului, prin concedierea reclamantului, în exercitarea libertății sale de exprimare.

În final, Curtea constată că dacă angajatorul este o instituție stabilită pe anumite convingeri și judecăți de valoare pe care ea le consideră indispensabile pentru realizarea funcțiilor sale în societate, este conformă exigențelor Convenției de a recunoaște aplicabilitatea sa deplină la fel libertății de exprimare a angajatorului. Un angajator de acest tip nu va putea să exercite efectiv această libertate fără a impune anumite obligații de loialitate angajaților săi. În cazul angajatorilor cum este fundația catolică care a angajat persoane în spitalul său, legea garantează în orice situație să existe o relație rezonabilă între măsurile care afectează libertatea de exprimare și natura funcției exercitate, precum și importanța chestiunii pentru angajator. Ea protejează la fel angajatul de o constrângere care ar adu-

ce atingere substanței însăși a libertății de exprimare. Comisia a estimat că articolul 10 al Convenției nu impune statului, în cauze cum este aceasta, nicio obligație pozitivă de a oferi o protecție superioară. În consecință, cererea a fost declarată inadmisibilă.

Într-o altă cauză, din contra, Curtea a constatat violarea articolului 10 în cazul refuzului de a prelungi contractul de muncă al unui profesor de filozofia dreptului al Universității catolice Sacré-Coeur din Milano, Congregația pentru educația catolică a Sfântului Scaun, refuzându-i angajarea pe motiv că anumite poziții ale sale „se opun clar doctrinei catolice” fără, totodată, a preciza conținutul acestor poziții. Curtea recunoaște că nu ține de autoritățile statale examinarea substanței deciziei Congregației [12].

În această cauză (Lombardi Vallauri vs. Italia [7]) Curtea a constatat că judecătorii naționali au refuzat să examineze faptul că, Consiliul Facultății nu l-a informat pe reclamant cu privire la opiniile pentru care a fost criticat. Cu toate acestea, comunicarea acestor elemente nu ar fi implicat în niciun caz o hotărâre din partea autorităților judiciare cu privire la compatibilitatea dintre pozițiile reclamantului și doctrina catolică. Pe de altă parte, ar fi permis persoanei în cauză să cunoască și, prin urmare, să poată contesta pretinsa incompatibilitate dintre aceste opinii și activitatea sa didactică la Universitatea Catolică.

Mai mult, Curtea observă că, chiar dacă actele instituționale nu impuneau nicio obligație de a indica motivele pentru care cererea reclamantului a fost respinsă, oportunitatea unei astfel de informații a fost totuși luată în considerare la acel moment: în cadrul ședinței Consiliului facultății, unul dintre profesori, susținut de alți trei, a propus Consiliului „să ceară Congregației să indice motivele măsurii luate împotriva profesorului Lombardi Vallauri”, considerând că „această cerere este justificată de intere-

sul, pentru profesorii facultății, de a primi indicații cu privire la aspectele studiilor și învățăturilor profesorului Lombardi Vallauri care au fost considerate incompatibile cu inspirația catolică a facultății". Această propunere a fost supusă la vot și respinsă cu o majoritate restrânsă: doisprezece voturi împotriva la zece și o abținere.

În plus, Curtea a menționat că imposibilitatea reclamantului de a cunoaște motivele precise ale pierderii contractului de muncă i-a împiedicat definitiv apărarea în cadrul unei dezbateri contradictorii; totuși, nici acest punct nu a fost examinat de instanțele interne. În opinia Curții, controlul judiciar al aplicării măsurii atacate nu a fost, așadar, adecvat în prezenta cauză.

Curtea a considerat că ponderea acordată interesului Universității de a asigura educația inspirată din doctrina catolică nu ar putea ajunge până la atingerea substanței garanțiilor procedurale de care reclamantul trebuia să se bucure în temeiul articolului 10 al Convenției.

Prin urmare, concluzionează că, în circumstanțele particulare ale cazului, imixtiunea în dreptul reclamantului la libertatea de exprimare nu a fost „necesară într-o societate democratică”, astfel încât a existat o încălcare a articolului 10 al Convenției.

Curtea a considerat cererea admisibilă.

Cu referire la alegațiile reclamantului privind violarea libertății de gândire, conștiință și religie, Curtea a constatat că nu apare nicio problemă în temeiul articolului 9 din Convenție, care nu a fost deja tratat în temeiul articolului 10. În consecință, nu este necesar să se ia în considerare separat această alegație.

În hotărârea pe cauza Tagiyev și Huseynov v. Azerbaidjan [9], Curtea Europeană a Drepturilor Omului, pronunțându-se pe terenul articolului 9, a constatat: există puține domenii de aplicare în temeiul articolului 10 § 2 al Convenției a restricțiilor la discursul politic sau la dezbateri cu pri-

vire la chestiuni de interes public. Marja de apreciere a statelor este astfel redusă atunci când este vorba despre o dezbatere cu privire la o chestiune de interes public. Cu toate că paragraful 2 al articolului 10 recunoaște, totuși, exercitarea libertății de exprimare, aceasta implică îndatoriri și responsabilități. Printre acestea, în contextul credințelor religioase, se află cerința generală de a asigura de beneficierea pașnică a drepturilor garantate în temeiul articolului 9 deținătorilor unor astfel de credințe, inclusiv obligația de a evita pe cât posibil o expresie care este, în ceea ce privește obiectele de venerație, ofensator pentru alții și profanare. Atunci când astfel de exprimări depășesc limitele unei negări critice a credințelor religioase ale altor persoane și sunt susceptibile de a incita la intoleranță religioasă, de exemplu, în cazul unui atac necorespunzător sau chiar abuziv asupra unui obiect de venerație religioasă, un stat le poate considera în mod legitim, ca fiind incompatibile cu respectul pentru libertatea de gândire, conștiință și religie, și să ia măsuri restrictive proporționale.

Prin urmare, problema în fața Curții implică punerea în balanță a intereselor contradictorii ale exercitării a două libertăți fundamentale, și anume, dreptul reclamantilor de a transmite publicului opiniile lor despre religie în presă, pe de o parte, și dreptul celorlalți de a le fi respectate libertatea de gândire, conștiință și religie, pe de altă parte. Curtea reiterează faptul că un grup religios trebuie să tolereze negarea de către alții a credințelor lor religioase și chiar propagarea de către alții a doctrinelor ostile credinței lor, atât timp, cât declarațiile în cauză nu incită la ură sau intoleranță religioasă.

În consecință, Curtea a recunoscut violarea art. 10 al CEDO de către autoritățile azeri.

Este necesar să menționăm că la moment nu au fost examinate de Curtea de la Strasbourg cereri contra Republicii Moldova pe terenul articolelor 9 și 10 ale

Convenției Europene a Drepturilor Omului, fie separat (libertatea de gândire și libertatea de exprimare), fie examinarea expresă a libertății de gândire în lumina libertății de exprimare.

În concluzie, atunci când circumstanțele cauzei o cer, libertatea de exprimare trebuie privită ca o continuitate firească a libertății de gândire, evident, prima fiind grevată de obligația firească de a nu dăuna altor persoane. În mod cert, libertatea de exprimare

constituie premisa sine qua non de realizare a libertății de gândire.

Articolul 9 al Convenției Europene a Drepturilor Omului are drept scop de a proteja libertatea de gândire în mod special în interiorul său, indiferent de concretizarea și exprimarea gândirii în convingerile religioase, politice etc. Reieșind din specificul acestei libertăți, în procesul de exprimare a gândirii autoritățile vor realiza o serie de obligații pozitive.

BIBLIOGRAFIE

1. Bury J. B. A history of freedom of thought. Henry Holt and Company, The University Press, Cambridge, U.S.A., 1913, p. 3-4.
2. Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, adoptată de Conferința a XVII a șefilor de state și de guverne, iunie 1981, Nairobi, Kenya. În: https://www.achpr.org/fr_legalinstruments/detail?id=49
3. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, adoptată la 7 decembrie 2000. În: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12010P&from=EN>
4. Cauza Aydin Tatlav vs. Turcia. În: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75276> Hotărârea CtEDO din 2 mai 2006.
5. Cauza E.S. vs. Austria. În: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188341> Hotărârea CtEDO din 25 octombrie 2018.
6. Cauza Habitants de Leeuw-St. Pierre vs. Belgia. În: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169534> Decizia parțială a Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 15 iulie 1965.
7. Cauza Lombardi Vallauri vs. Italia. În: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-95150%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-95150%22]}) Hotărârea CtEDO din 20 octombrie 2009.
8. Cauza Rommelfanger vs. Germania. În: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82119> Decizia Comisiei Europene a Drepturilor Omului din 6 septembrie 1989.
9. Cauza Tagiyev și Huseynov v. Azerbaidjan. În: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-198705> Hotărârea CtEDO din 5 decembrie 2019.
10. Convenția interamericană privind drepturile omului adoptată la San Jose, Costa Rica, în cadrul Conferinței interamericane specializate privind drepturile omului, 22 noiembrie 1969. În: <https://www.cidh.oas.org/Basicos/French/c.convention.htm>
11. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1953. Publicată la 30.12.1998 în Tratatul Internațional nr. 1 art. 342. Data intrării în vigoare pentru Republica Moldova 01.02.1998
12. Guide sur l'article 10 de la Convention européenne des droits de l'homme Liberté d'expression Première édition – 31 décembre 2020. În: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_FRA.pdf p. 25.
13. Mill J. S., Despre libertate. Traducere din engleză și prefată de Adrian-Paul Iliescu Ediția a III-a. Editura HUMANITAS, 2014, p. 61.

14. Доклад Специального докладчика по вопросу о свободе религии или убеждений. Обобщение правовых позиций межгосударственных органов по защите прав и свобод человека и специальных докладчиков (рабочих групп), действующих в рамках Совета ООН по правам человека, по вопросу защиты права лица на свободу выражения мнения. Размещен 23 декабря 2015 г. A/HRC/31/18 с. 80. В: http://www.supcourt.ru/documents/international_practice/26427/

15. Лукашева Е. А. Права человека. Учебник. 2-е издание, переработанное. НОРМА, ИНФРА-М. Москва, 2011, с. 165.

Prezentat: 6 august 2021.

E-mail: poalelungim@gmail.com
sergiusuvac@gmail.com